

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ**У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ****ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ**

Постановка проблеми. Комплекс проблем сучасної психолого-педагогічної науки і практики визначається нагальною потребою держави і суспільства в формуванні освіченої творчої особистості громадянина, здатної вирішувати найскладніші соціальні та професійні завдання.

Відповідно до потреб часу соціально-педагогічні орієнтири вітчизняної системи вищої педагогічної освіти передбачають якісну професійну підготовку майбутнього вчителя. Особливо щодо виховання, у напрацюванні підходів до гуманізації педагогічної взаємодії педагога з дитиною і колективом у цілому (І.П. Аносов, І.Д.Бех, І.А. Зязюн та ін.).

Домінуюча роль у педагогічній системі відводиться навчальній діяльності, у процесі якої відбувається формування особистості учня, проте особистість формується не лише у навчанні та праці, а й у форматі вільного часу, у дозвіллі, коли вільно відбувається фізичний і духовний розвиток людини. Це спрямовує увагу педагогів до відповідної сфери життя дітей, особливо старшого віку. В зв'язку з цим суттєвого теоретичного і практичного значення набуває формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії у позанавчальний час.

Аналіз попередніх досліджень. Увага до цієї проблеми з боку науковців і педагогів-практиків існувала завжди, але на сучасному етапі гуманізації освітнього процесу зростає інтерес до особистості в усіх формах і видах її життєдіяльності, тому проблема розглядається на новому, вищому науковому та методичному рівні (І.Д. Бех, Ф.М. Гоноболін, Р.С. Гуревич,

О.А. Дубасенюк, Н.Є. Мойсеюк, В.А. Роменець, В.А. Сластьонін, М.І. Сметанський, С.О. Сисоєва, Г.С. Тарасенко, А.І. Щербаков та ін..).

Аналіз рівня підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у сфері організації дозвіллевої діяльності школярів, проведений під час педагогічної практики, засвідчує складність визначеної проблеми та необхідність подолання суперечностей, що виникли, зокрема:

а) протиріччя між традиційною системою організації позакласної роботи і сучасними інтересами та запитамі молодих людей у сфері дозвілля;

б) протиріччя між зростаючими вимогами до професійної культури вчителя взагалі і належною готовністю педагогічної взаємодії під час організації дозвіллевої діяльності школярів зокрема;

в) протиріччя між насиченим переліком навчальних дисциплін педагогічного фаху в системі вищої педагогічної освіти та недостатнім методичним забезпеченням цілеспрямованого розвитку відповідних умінь та навичок у майбутніх учителів;

г) протиріччя між теоретичною підготовкою студентів у цій сфері діяльності та оволодінням ними ефективними практичними методами, способами та формами її реалізації.

Для подолання цих суперечностей виникає нагальна потреба в розробці теоретичної й методичної основи підготовки майбутніх учителів до впровадження педагогічної взаємодії в організацію дозвіллевої діяльності школярів у системі вищої педагогічної освіти.

Огляд науково-методичної літератури з цієї проблеми свідчить про те, що вона увійшла в коло наукових інтересів багатьох науковців (А.Ф. Воловик, В.А. Воловик, О.А. Дубасенюк, Є.В. Лаврентьєва, В.М. Пічі, Ю.В. Пелех, Л.Є. Просандєєва, О.І. Рассказова, І.Н. Рябченко, О.Л. Чуланова та ін.), разом з тим проблема підготовки майбутнього вчителя до організації

дозвіллевої діяльності школярів взагалі і щодо впровадження педагогічної взаємодії у цю діяльність зокрема недостатньо висвітлена у педагогічній літературі. Частково досліджується це питання у працях І.А. Зязюна, А.Й. Капської, Н.Є. Щуркової, а також у деяких дисертаціях (С.С. Антоненко, В.І. Воробей, І.Є. Зайцева, Л.І. Йовенко, С.Ю. Пащенко, Л.Р. Пелех), тому напрацювання ефективних методик і технологій, котрими можна озброїти майбутнього вчителя в плані організації дозвіллевої діяльності школярів з позиції педагогічної взаємодії, є актуальним і практично необхідним.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі педагогічної взаємодії в організації дозвіллевої діяльності школярів при підготовці майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Сучасній школі потрібні не просто сумлінні, а творчі вчителі, які володіють прийомами педагогічного впливу уміннями й навичками педагогічної взаємодії у сфері виховання.

Проблема організації дозвіллевої діяльності школярів особливо загострюється в зв'язку з тими негативними процесами, що відбуваються нині в Україні. Проте найгіршим явищем у суспільстві є втрата духовності, моральних цінностей. Цьому сприяє руйнація культурної інфраструктури, стереотипізованість змісту і форм роботи культурно-дозвіллевих установ, надмірна комерціалізація цієї сфери суспільного життя, витиснення з її структури безкоштовних культурних послуг.

Існують різні реакції підлітків і молоді на сучасну життєву ситуацію: втеча від суспільства (наркотики, релігійні секти, індивідуалістичне поглиблення в себе, в свої переживання); розвиток і культивування альтернативних, насамперед соціальних і творчих інтересів (захист навколишнього середовища, ідеологічні угруповання тощо); цинічне ставлення до загальноприйнятих моральних норм, намагання вразити

екстравагантним вбранням, зачіскою, манерами; агресивні сутички (рокери, футбольні фанати тощо); традиційні форми самоорганізації (союзи, групи за інтересами, команди і банди).

Наслідком негативного впливу дегуманізації середовища і стосунків у педагогічному процесі є також стан самовідчуження індивіда. В соціально-психологічному визначенні поняття «відчуженість» (Д.Брінденберг, Дж. Шерідан) охоплює безпомічність, нерозуміння подій, відсутність або невизнання загальноприйнятих норм моралі, відмову від цінностей загальної культури, соціальну ізоляцію (незадоволеність навчанням, побутом, сім'єю, однолітками, байдужість до своїх обов'язків тощо).

Все це загострює відповідальність школи за підростаюче покоління і висуває вимоги до вчителів майстерного володіння педагогічною взаємодією у навчальний та поза навчальний час.

Виходячи з визначення виховання як «м'якого» управління процесом формування й розвитку особистості дитини за рахунок створення сприятливих для цього процесу умов (Х.Й. Лійметс), школі необхідно створити такі педагогічні умови, за яких реалізується виховна система, концепція якої просякнута духом гуманізму і спрямована на оволодіння вихованцями загальнолюдськими цінностями у всіх сферах життя, у тому числі й у дозвіллі.

Оскільки педагогічний процес здійснюється шляхом організації діяльності дитини, а життєва активність особистості виявляється у різноманітних видах діяльності – ігровій, навчальній, трудовій, творчій, дозвіллевій, – то кожний з цих видів має організовуватись згідно з психолого-педагогічними вимогами і з урахуванням вікових особливостей.

Категорія особистості посідає в сучасних наукових дослідженнях і в суспільній свідомості одне з центральних місць, хоча загальноприйнятого визначення природи особистості досі немає.

За теорією Р.С.Нємова, уявлення про те, як виникає, розвивається й змінюється особистість дитини, склалися у таких напрямках: психодинамічному (психоаналіз та теорія рис), соціодинамічному (теорії ролей та теорія соціального навчання), інтеракціоністському (теорія соціальної взаємодії) і гуманістичному (теорія самоактуалізації та теорія пошуку сенсу життя) [129,кн.2,с.162-163].

Теоретики соціології дозвілля все частіше розглядають суспільство як суспільство дозвілля, де значна частина часового простору не заповнюється виснажливою працею чи навчанням. Дозвіллева діяльність, незважаючи на свій недетермінований характер, потребує свідомої і цілеспрямованої її організації соціальними інститутами, насамперед школою.

Загальновідомо, що наявні традиції, норми поведінки в сфері дозвілля дуже консервативні, вони не забезпечують варіативної, динамічної та гнучкої системи вибору для індивіда. Підростаюче покоління наслідує ці звичаї та норми з ранніх літ і опиняється у вузьких межах форм цієї діяльності. На жаль, не всі взірці таких звичаїв та форм мають позитивний виховний вплив (наприклад, застілля, азартні ігри тощо).

Педагогіка дозвілля – органічна складова частина діяльності практично всіх працівників системи освіти, проте головна частина організації дозвілля школярів лежить на класному керівникові будь-якого фаху, тому він повинен бути озброєний сталими уміннями та навичками педагогічної взаємодії саме у позанавчальній роботі.

У науці немає одностайності щодо визначення «дозвілля», а також поняття «вільного часу». Одні науковці ототожнюють вільний час з позанавчальним (позаробочим), включаючи до нього особисті справи і домашню працю та інші види життєдіяльності, котрі не є вільними. Інші розуміють під вільним часом лише значну частину позаробочого часу, вільну від виконання найнеобхідніших потреб [149, с. 12-13].

Відповідно до диференціації сукупного соціального часу учня цей час поділяється на два основні структурні компоненти: навчальний і позанавчальний. Саме позанавчальний час для кожної окремої особистості наповнений різною за своїм характером та змістом діяльністю.

Не випадково ця проблема стала однією з актуальних у педагогічних розробках: концептуальні та методичні засади діяльності особистості в дозвільній сфері, соціально-педагогічний аспект діяльності позашкільних закладів, педагогічні умови організації сімейного дозвілля, функціонування різних установ культури, оздоровчих таборів, використання дозвілля як виховного потенціалу для подолання депривації підлітків, для формування життєвих перспектив старшокласників тощо

У педагогічній науці формування особистості розглядається як процес принципово керований. Причому керованим вважається не саме формування, а ті суттєві фактори, які його визначають, тобто діяльність і спілкування як важливі соціальні форми життя людини. Середовище впливає на свідомість і поведінку особистості через діяльність, в яку ця особистість включена.

Діяльність – це активна взаємодія з оточуючим середовищем, у процесі якої жива істота виступає суб'єктом, який цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби. Основним видом людської діяльності, який відіграв вирішальну роль у генезі й розвитку фізичних та духовних якостей людини, є праця.

З працею генетично пов'язані інші види людської діяльності, які в сучасній літературі піддаються різним класифікаціям, що виділяють внутрішню і зовнішню, духовну і матеріальну, теоретичну і практичну, продуктивну і репродуктивну, індивідуальну і колективну, рутинну й інноваційну, трудову, освітню, споживацьку, а також дозвіллеву .

Справжнє багатство - це час, який надає простір для вільної діяльності й розвитку художніх творчих здібностей. На відміну від усіх інших видів

діяльності дозвіллева форма є найбільш позитивно забарвленою для особистості (внаслідок її найменшої регламентованості) і разом з тим найбільш сприятливою для її емоційно-духовного збагачення. Тому дозвіллева діяльність має значний потенціал для здійснення виховного впливу на молодь.

Отже, під поняттям «дозвіллева діяльність школяра» ми розуміємо активну і продуктивну взаємодію особистості з об'єктами і суб'єктами її життєвого оточення для задоволення її потреб та інтересів.

Таким чином, якщо дозвілля – це час, що витрачається молодою людиною на задоволення своїх потреб, то завдання педагога полягає в умілому керуванні та ефективній організації дозвіллевої діяльності цієї людини. Тому формування культури проведення вільного часу, вмінь і навичок його раціонального використання є важливою складовою професійної освіти у вищому педагогічному закладі.

Спираючись на риси педагогічно організованої діяльності, а саме: ціннісна мотивація, проживання палітри ціннісних відносин, встановлення зв'язків діяльності з подальшим життям, фіксована увага на соціальному наслідку діяльності, рефлексія по закінченню діяльності, - ми узагальнили уявлення про структуру дозвіллевої діяльності школяра.

Ця структура складається з таких трьох сфер:

перша – *рекреація фізичних та розумових сил*, яка включає відпочинок, розваги, спілкування з друзями тощо;

друга – *задоволення пізнавально-розвивальних потреб*, яка включає заняття різного роду цікавими справами, хобі, читання, спілкування тощо;

третя – *задоволення емоційно-духовних потреб*, до яких відносяться насамперед творча робота, захоплення тощо.

Як свідчить досвід, у випадку пропорційної наявності й розвитку трьох сфер складається ідеальний варіант для гармонійного розвитку особистості. У дозвіллевій діяльності всі частини цієї структурної організації повинні бути рівними. Проте на практиці ми спостерігаємо, що з трьох визначених сфер, які відповідають різним ступеням наповнювання дозвілля, переважає перше коло, тобто «рекреація фізичних і розумових сил». Два інших кола, зазвичай, залишаються на периферії з об'єктивних або суб'єктивних причин, тому їх розмір у схемі зменшується. Якщо відбувається таке порушення рівноваги за рахунок однієї з структурних одиниць, то це відповідно відображується на розвитку особистості.

Специфічні особливості дозвіллевої діяльності полягають у тому, що її дійсний мотив – потреба особистості в самому процесі цієї діяльності; вона може бути різноманітна за своїм предметом; на відміну від інших видів діяльності, цілі й зміст яких закладені в них самих, цілі й зміст дозвіллевої діяльності обираються особистістю залежно від її розвитку і культурного рівня; дозвіллева діяльність може носити соціально корисний характер, характер соціально нейтральний, бути замкненою в системі індивідуальних або вузько групових цінностей і мати характер соціально негативний, асоціальний. Тому необхідно приділяти особливу увагу педагогіці дозвілля.

Висновки. Орієнтація виховної діяльності на особистість змінює більшість виховних методик, висуває на перше місце обережну педагогічну взаємодію через діалогові методи і метод педагогічних ситуацій, тобто не прямі, а опосередковані способи виховного впливу. Головним моментом для того, щоб виховання було успішним, є створення гуманістичних виховних систем. Втілювати ж ці системи у практику має нове покоління вчителів, які зберігають найкращі здобутки традиційного виховання та використовують інноваційні форми та методи.

Література:

1. *Немов Р.С.* Психология: Учеб. для студ. высш. пед.учеб.заведений: В 3 кн. / Р. С. Немов //– М.: ВЛАДОС ИМПЭ им. А.С. Грибоедова, 2001. – Кн. 1 : Общие основы психологи. – 688 с.; Кн.2: Психология образования. – 606 с.
2. *Пичи В. М.* Ваше свободное время/ В.М. Пичи // – К.: Политиздат Украины, 1988. – 207 с.
3. *Сисоєва С.О.* Педагогічна творчість : Монографія / С.О. Сисоєва// - К.: Книжкове видавництво «Каравела», 1998. – 150с.
4. *Чуланова О.Л.* Виховання життєвих перспектив старшокласників у позанавчальній діяльності / Дис...канд..пед.наук: 13.00.07 / О.Л. Чуланова// - Кіровоград, 2002. – 220 с.
5. *Roberts K.* Youth and Leisure / К. Roberts // – London, George Allina, 1985. – 210 p.

Анотація. У статті розглянуто педагогічну взаємодію як важливий аспект підготовки майбутніх учителів до організації дозвіллевої діяльності школярів.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, дозвіллева діяльність, підготовки майбутніх учителів.

Аннотация. В статье рассматривается педагогическое взаимодействие как важный аспект подготовки будущих учителей к организации досуговой деятельности школьников.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, досуговая деятельность, подготовка будущих учителей.

Summary. The article is devoted to the pedagogical interaction as an important aspect for training future teachers to the organization of leisure activities of schoolchildren.

Key words: pedagogical interaction, leisure activities, training future teachers.

